

ارتباط بین میزان هوش معنوی و سبک مکانیزم‌های دفاعی

* مهدی مزیدی

** دکتر محمود حیدری

چکیده

هوش معنوی عبارت است از مجموعه‌ای از توانایی‌ها برای کاربست و ابراز منابع، ارزش‌ها و ویژگی‌های معنوی در جهت افزایش کنش و بهزیستی زندگی روزانه. بین هوش معنوی و مکانیزم‌های دفاعی از نظر تاثیر در سلامت روان، رضایت از زندگی، خودآگاهی و توانایی حل مساله نقاط مشترک وجود دارد. هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه بین هوش معنوی و سبک مکانیزم‌های دفاعی است. روش تحقیق، از نوع مطالعات همبستگی بود و جامعه آماری آن دانشجویان کارشناسی مشغول به تحصیل سال ۱۳۹۲-۱۳۹۱ دانشگاه شهیدبهشتی بوده‌اند که از میان آن‌ها ۱۳۵ نفر (۵۷ پسر و ۸۷ دختر) به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند و پرسشنامه مکانیزم‌های دفاعی اندروز و همکاران (۱۹۹۳) DSQ-40 و پرسشنامه هوش معنوی جامع آمرام (۲۰۰۷) را تکمیل کردند. یافته‌های حاصل از پژوهش نشان داد که تنها بین سبک دفاعی بالغ و روان‌رنجور با مولفه‌های هوش معنوی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. برای تحلیل داده‌ها از تحلیل رگرسیون با روش گام به گام استفاده شد. نتایج نشان داد که زیرمقیاس‌های «خوبی» و «جهت‌گیری درونی» پیش‌بینی‌کننده مثبت و معنادار سبک دفاعی بالغ‌اند ($p < 0/001$). هم‌چنین زیرمقیاس‌های «تمامیت و کلیت» و «وجود و شخصیت» پیش‌بینی‌کننده مثبت و معنادار سبک دفاعی روان‌رنجور هستند ($P < 0/001$). متغیر جنسیت نیز سبک دفاعی نابالغ را بصورت مثبتی پیش‌بینی می‌کند ($p < 0/002$). بر اساس نتایج به دست آمده می‌توان نتیجه گرفت که از طریق افزایش هوش معنوی، می‌توان به میزان استفاده از سبک دفاعی بالغ افزود.

واژه‌های کلیدی: هوش معنوی، سبک دفاعی بالغ، سبک دفاعی نابالغ، سبک دفاعی روان‌رنجور

* دانشجوی کارشناسی روانشناسی بالینی، دانشگاه شهید بهشتی، نویسنده مسئول

mahdymazidy@yahoo.com

** دکترای روانشناسی عمومی، عضو هیئت علمی گروه روانشناسی دانشگاه شهید بهشتی

مقدمه

مکانیزم‌های دفاعی یکی از مهم‌ترین مفاهیم در نظریه روان‌کاوی می‌باشد. فروید بیان کرد که «من» بوسیله استفاده از مکانیزم‌های دفاعی مختلف از خودش در برابر اضطراب مراقبت می‌کند. مکانیزم‌های دفاعی، تحریفات ناهشیاری هستند که بوسیله تحریف خاطرات، احساسات و تکانه‌های اضطراب‌آور، اضطراب را کاهش می‌دهند. بنا بر عقیده فروید، دفاع‌ها برای عملکرد یک شخصیت سالم ضروری هستند (اولتمنر و امری، ۲۰۱۲). اگرچه مکانیزم‌های دفاعی خصوصیات مختلفی دارند اما دارای دو ویژگی مشترک هستند، همه آن‌ها، تحریف یا انکار واقعیت هستند و فعالیتشان بصورت ناهشیار است (کرامر^۱، ۲۰۰۲). براساس چهارمین راهنمای تشخیصی آماری اختلالات روانی، مکانیزم‌های دفاعی فرآیندهای خودکار روانشناختی‌ای هستند که فرد را بر علیه اضطراب و از هشیار شدن نسبت به خطرات یا استرس‌های درونی یا بیرونی، محافظت می‌کنند (چهارمین راهنمای تشخیصی آماری اختلالات روانی، ویرایش سوم، ۸۰۷، به نقل از سگال^۲، کولیج^۳ و میزونو^۴، ۲۰۰۷). «استفاده از مکانیزم‌های دفاعی یکی از ابعاد مهم شخصیت می‌باشد» (کرامر، ۲۰۰۷، ۱۷).

از زمان طرح مفهوم مکانیزم‌ها توسط فروید تاکنون شمار مکانیزم‌های دفاعی به گونه‌های مختلف ارائه شده است. گرچه آن‌ها فروید ده مکانیزم دفاعی را توصیف می‌کند و بر شمار مکانیزم‌های دفاعی که فروید مطرح کرده بود می‌افزاید، (فروید، ۱۹۳۸) اما محققان دیگر به تعداد این مکانیزم‌ها افزودند و بعضی از مولفان تعداد آن‌ها را حتی تا ۱۰۱ دفاع گسترش دادند (بلاکمن^۵، ۲۰۰۴). وایلان^۶ (۱۹۹۷، ۲۰۰۰) که یکی از معروفترین محققان در این حوزه می‌باشد، مکانیزم‌ها را به ۴ گروه خودشیفته، بالغ، نابالغ و نوروتیک تقسیم کرده است، چندین بررسی طولی و دیگر تحقیقات در رابطه با اختلالات روانی شواهدی فراهم کرده‌اند که از دیدگاه سلسله مراتب پختگی مکانیزم‌های دفاعی حمایت می‌کنند. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که مکانیزم‌های دفاعی با هوش رابطه دارند (ایلیاس^۷، تویاس^۸ و فریدلندر^۹، ۱۹۹۹؛ پلتری^{۱۰}، ۲۰۰۲؛ بشارت، حاجی‌آقازاده و قربانی، ۱۳۸۶).

مساله هوش از ابتدای تاریخ مکتوب انسان مورد توجه بوده است. اما از آغاز مطالعه هوش، غالباً بر جنبه‌های شناختی آن نظیر حافظه، حل مساله و تفکر تاکید شده است (نادری، عسگری، روشنی، مهری آدریانی، ۱۳۸۸). در میانه سال ۱۹۹۰، مفهوم هوش هیجانی توسط دانیل گلمن شکل گرفت. تحقیقات گلمن نشان دادند که مهارت‌های هیجانی برای موفقیت در بسیاری از حیطه‌های زندگی به اندازه ظرفیت‌های شناختی مهم هستند. هوش هیجانی در برگیرنده خودآگاهی و خودکنترلی و توانایی خوب کنار آمدن با بقیه می‌شود. هم‌چنین خوب کنار آمدن و داشتن رابطه مطلوب با دیگران در برگیرنده توانایی گوش دادن، ارتباط برقرار کردن، پذیرفتن بازخورد و تاکید کردن بر دیدگاه‌های مختلف می‌شود (واگان^{۱۱}، ۲۰۰۲).

۱. Cramer
۲. Segal
۳. Coolidge
۴. Mizuno
۵. Blackman
۶. Vaillant
۷. Elias
۸. Tobias
۹. Friedlander
۱۰. Pellitterik
۱۱. Vaughan

«در واپسین سال‌های سده بیست، شواهد روانشناسی، عصب‌شناسی، انسان‌شناسی و علوم شناختی نشان داد که هوش سومی هم وجود دارد که از آن با عنوان هوش معنوی^{۱۲} یاد می‌شود. این اصطلاح را زوجی دانش‌پژوه و استادان دانشگاه آکسفورد، با در هم آمیزی روان‌شناسی، فیزیک، فلسفه و مذهب ساختند و آن را در کتاب هوش معنوی، هوش بنیادین (زوهار و مارشال، ۲۰۰۰) آوردند» (صمدی، ۱۳۸۵، ۴). برخی از محققان اعتقاد دارند که هوش معنوی اساسی‌ترین و اصلی‌ترین هوش از سه نوع هوش می‌باشد (سهرابی، ۱۳۸۸). تاکنون تعاریف مختلفی از هوش معنوی ارائه شده است. هوش معنوی از نظر آمرام^{۱۳} (۲۰۰۷) عبارت است از «مجموعه‌ای از توانایی‌ها برای کاربست و ابراز منابع، ارزش‌ها و ویژگی‌های معنوی در جهت افزایش کنش و بهزیستی زندگی روزانه».

به چند طریق می‌توان بین هوش معنوی و مکانیزم‌های دفاعی ارتباط برقرار کرد. نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهند افرادی که از هوش هیجانی بالایی برخوردارند، در برابر اضطراب از مکانیزم‌های دفاعی پخته و بالغانه استفاده می‌کنند و در مقابل افرادی که از مکانیزم‌های دفاعی نابالغ و نوروتیک استفاده می‌کنند، هوش هیجانی پایینی دارند (ایلیاس و همکاران، ۱۹۹۹؛ پلتری، ۲۰۰۲؛ بشارت و همکاران، ۱۳۸۶). بنابراین از آنجا که هوش معنوی یکپارچه‌کننده و متحدکننده دیگر انواع هوش از جمله هوش هیجانی است (زوهار و دریک، ۲۰۰۰) به نقل از افروز، هومن، محمودی، ۱۳۸۸؛ زوهار و مارشال، ۲۰۰۰، به نقل از سهرابی ۱۳۸۸؛ فرهنگ، فتاحی، واثق، نرگسیان، ۱۳۸۸؛ سلمن^{۱۴}، سلمن، سلمن و سلمن، ۲۰۰۵)، منطقی به نظر می‌رسد که هوش معنوی با هوش هیجانی بیشتر و مکانیزم‌های دفاعی پخته‌تر در ارتباط باشد، چرا که بین هوش معنوی با هوش هیجانی نیز رابطه مثبت وجود دارد (فرامرزی، همایی، سلطان‌حسینی، ۱۳۸۸؛ افروز و همکاران، ۱۳۸۸).

از طرف دیگر، مطالعات بسیاری نشان‌دهنده ارتباط بیشتر بین سبک‌های دفاعی ناپخته و روان‌رنجور با علائم منفی سلامتی، شامل اختلالات و مشکلات روانی و جسمانی بیشتر و ارتباط مثبت سبک مکانیزم‌های دفاعی پخته با سلامتی و سازگاری بیشتر بوده‌اند (وایلانته، ۱۹۸۵، ۱۹۷۱؛ باند و وایلانته، ۱۹۸۶؛ کرامر، ۲۰۰۷؛ لیشزنینگ^{۱۵}، ۱۹۹۹؛ گودلف^{۱۶}، آپتر^{۱۷}، راتزونی^{۱۸}، ارباک^{۱۹}، ویزمن^{۲۰} و همکاران، ۱۹۹۵؛ لارسن^{۲۱}، بوگیلد^{۲۲}، مرتنزن^{۲۳}، فولداجر^{۲۴}، هانسن^{۲۵}، کریستنسن^{۲۶} و همکاران، ۲۰۱۰؛ پوتوزک^{۲۷}، ۲۰۱۲؛ وایلانته، ۱۹۹۴، ۱۹۹۸؛ پری و کوپر، ۱۹۹۲، به نقل از

۱۲. Spiritual Intelligence

۱۳. Amram

۱۴. Selman

۱۵. Leichsenring

۱۶. Gothelf

۱۷. Apter

۱۸. Ratzoni

۱۹. Orbach

۲۰. Weizman

۲۱. Larsen

۲۲. Boggild

۲۳. Mortensen

۲۴. Foldager

۲۵. Hansen

۲۶. Christensen

۲۷. Potoczek

بشارت و شهیدی، ۲۰۱۱). همچنین بین هوش معنوی و سلامت روان (معلمی، رقیبی، درگی، ۱۳۸۹؛ معلمی، رقیبی، سالاری، ۱۳۸۹، معلمی، بخشانی، رقیبی، ۱۳۸۹) بهزیستی فاعلی (آقابابایی، فراهانی، فاضلی مهرآبادی، ۱۳۹۰) رضایت از زندگی (آمرام و درایر، ۲۰۰۸)، رضایت از زندگی در سالمندان (نادری و همکاران، ۱۳۸۸) شادکامی، تجربیات معنوی و شکیبایی (باقری، اکبری‌زاد، حاتمی، ۱۳۹۰) رابطه معنادار مثبت، و با روان‌آزرده‌گرایی همبستگی منفی معنادار بدست آمده است (زارع، پدرام، شیروانیان، ۱۳۹۰). همچنین طبق پژوهش آمرام و درایر (۲۰۰۸) با کنترل هوش معنوی، بین معنویت و سلامتی رابطه مستقیم وجود ندارد و در واقع نه معنویت، بلکه هوش معنوی است که سلامتی را پیش‌بینی می‌کند. از این نظر نیز هر دو متغیر هوش معنوی و سبک مکانیزم‌های دفاعی در یک جهت می‌باشند.

یکی از ویژگی‌های بنیادین هر نوع هوشی توانایی حل مسائل به گونه‌ای واقع‌بینانه و عملی و قدرت سازگاری است و هوش معنوی نیز از این قاعده مستثنی نیست (صمدی، ۱۳۸۵؛ غباری‌بناب، سلیمانی، نوری‌مقدم، ۱۳۸۶؛ خزایی، ۱۳۸۹)، هوش معنوی می‌تواند در حل مشکلات خاصی با استفاده از توانایی‌هایی همچون شهود، فرارفتن از عقلانیت از طریق ترکیب تناقض‌ها یا اتخاذ یک دورنمای کل‌نگر برای حل جامع‌تر مشکلات بکار رود (آمرام و درایر، ۲۰۰۸؛ آمرام، ۲۰۰۷). از طرف دیگر به نظر می‌رسد طبق نظریه روان‌تحلیل‌گری افراد با مکانیزم‌های دفاعی پخته‌تر نیز در حل مسائل از تحریف‌های کمتری استفاده نموده و در حل آن‌ها موفق‌ترند.

شاه‌محمدی، قربانی و بشارت (۱۳۸۵) نشان دادند که بین سبک دفاعی رشدیافته با فرآیندهای خودشناسی رابطه مثبت و بین سبک دفاعی رشدنا یافته و فرآیندهای خودشناسی هم‌بستگی منفی یافتند. از سوی دیگر، «یک ویژگی اساسی از هوش معنوی، خودآگاهی عمیق است که شامل آگاهی تدریجی از لایه‌ها و ابعاد مختلف خویشتن می‌شود» (افروز و همکاران، ۱۳۸۸، ۵) و برای افزایش بلوغ معنوی ضروری است (واگان، ۲۰۰۲).

با توجه به اینکه انواع مختلف هوش با هم ارتباط و هم‌پوشی دارند (آمرام، ۲۰۰۹) و برخلاف هوش شناختی و هوش هیجانی (پلیتری، ۲۰۰۲؛ ایلپاس و همکاران، ۱۹۹۹؛ بشارت و همکاران، ۱۳۸۶) در مورد ارتباط مکانیزم‌های دفاعی با هوش معنوی پژوهشی صورت نگرفته است، بررسی این ارتباط ضروری بنظر می‌رسد. علاوه بر این، هوش معنوی جزو عرصه‌هایی است که تحقیقات چندان منسجم و نظام‌مندی در جهت شناخت و تبیین آن در حد و اندازه سایر انواع هوش صورت نپذیرفته است که همین امر خود دشواری‌های بسیاری را در راستای تمیز دقیق مولفه‌ها و ویژگی‌های آن بر سر راه محققین ایجاد می‌نماید (غباری‌بناب و همکاران، ۱۳۸۶، آمرام، ۲۰۰۸).

بر اساس مطالب بیان شده، فرضیه پژوهش حاضر این است که: بین هوش معنوی و استفاده از سبک مکانیزم‌های دفاعی پخته، ارتباط مثبت معنادار و بین هوش معنوی و استفاده از سبک‌های دفاعی ناپخته و روان‌رنجور ارتباط منفی معنادار وجود دارد.

روش

پژوهش حاضر از نوع مطالعات همبستگی می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش ۱۳۵ نفر (۵۷ پسر و ۷۸ دختر) از دانشجویان کارشناسی دانشگاه شهیدبهشتی تهران بودند که به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. تمام مراحل انتخاب بصورت تصادفی انجام شد به این طریق که ابتدا از بین دانشکده‌های دانشگاه ۵ دانشکده به صورت قرعه‌کشی انتخاب و سپس، از بین رشته‌های هر دانشکده یک رشته به قید قرعه انتخاب شده و از یکی از کلاس‌های دوره کارشناسی آن رشته که بصورت تصادفی انتخاب شده بود تست گرفته شد. برای تحلیل داده‌های آن از شاخص‌ها و روش‌های آماری شامل فراوانی، میانگین، انحراف معیار، ضرایب همبستگی و تحلیل

ابزار پژوهش

پرسشنامه سبک‌های دفاعی (DSQ-40)

این پرسشنامه که براساس الگوی سلسله مراتبی دفاع‌ها توسط آندروز و همکاران در سال ۱۹۹۳ تدوین شده است شامل ۴۰ سوال در مقیاس ۹ درجه‌ای لیکرت (از کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم) است و ۲۰ مکانیزم دفاعی را در سه سطح پخته، ناپخته و روان‌آزرده‌وار اندازه می‌گیرد (سینها^{۲۸} و واتسون^۲، ۲۰۰۴). این پرسشنامه در ایران توسط حیدری نسب و همکاران (۱۳۸۶) در گروه بالینی و غیربالینی مورد بررسی و واری‌های روان‌سنجی قرار گرفته و نتایج نمایانگر اعتبار قابل قبول این ابزار در نمونه‌های ایرانی بوده است. ضریب پایایی با استفاده از آلفای کرونباخ در دانش‌آموزان ۰/۷۱ و در دانشجویان ۰/۷۸ و ضریب هم‌بستگی بین دونیمه ۰/۵۴ گزارش شد. نتایج حاصل از بازآزمایی نیز نمایانگر پایایی قابل قبول DSQ-40 در دانش‌آموزان و دانشجویان بوده و تمام هم‌بستگی‌ها معنی‌دار بوده‌اند (حیدری نسب، منصور، آزادفلاح، شعیری، ۱۳۸۶). در پژوهشی درباره ساخت عاملی DSQ-40 در نمونه‌های غیربالینی ایرانی، نتایج وجود سه عامل متمایز را تایید کردند که تایید وجود سه سبک متفاوت مکانیزم‌های دفاعی‌اند (حیدری نسب، شعیری، ۱۳۹۰). پایایی این پرسشنامه در پژوهش حاضر، به روش آلفای کرونباخ برای سبک دفاعی ناپخته ۰/۷۲، سبک دفاعی پخته ۰/۵۰ و سبک دفاعی روان‌رنجور ۰/۴۶ محاسبه شد.

مقیاس هوش معنوی جامع^۳ (ISIS)

این مقیاس یک ابزار خودگزارشی است که توسط امرام و درایر در سال ۲۰۰۷ ساخته شد و شامل دو فرم کوتاه با ۴۵ عبارت و بلند با ۸۳ عبارت است. در این پژوهش از فرم جامع ۸۳ سوالی استفاده شد. پاسخ سوالات در یک مقیاس ۶ درجه‌ای لیکرت (از هرگز تا همیشه) نمره‌گذاری می‌شود. نسخه اصلی انگلیسی این مقیاس از روایی و اعتبار بالایی برخوردار است. ضریب آلفای کرونباخ، برای کل مقیاس ۰/۹۷ و برای تمامی زیرمقیاس‌ها بین ۰/۸۴ تا ۰/۹۵ سنجیده شده است، روایی همزمان آن با دو پرسشنامه رضایت‌مندی از زندگی و تجربیات معنوی سنجیده شده است و با هر دو آن‌ها همبستگی بالایی (۰/۷۳) داشته است (آمرام و درایر، ۲۰۰۸). مقیاس هوش معنوی جامع در ایران توسط افروز، هومن و محمودی (۱۳۸۸) با هدف بررسی اعتبار، روایی و نرم‌یابی در بین دانشجویان مورد ارزیابی قرار گرفته و نتایج نشانگر اعتبار و روایی قابل قبول این مقیاس می‌باشند، در این پژوهش با حذف ۱۵ سوال از ۸۳ سوال، تعداد ۶۸ سوال باقی ماند و اعتبار کل مجموع ۶۸ سوالی به ۰/۹۰ رسید که نشان‌دهنده اعتبار بالای مقیاس می‌باشد. همین‌طور برای اطمینان از روایی ابزار پژوهش از روایی همگرا بهره گرفته شد. نتایج نشان می‌دهد همبستگی بالایی بین مقیاس هوش معنوی و آزمون هوش هیجانی وجود دارد. میزان پایایی این مقیاس، در پژوهش حاضر به روش آلفای کرونباخ، ۰/۹۱ بدست آمد که پایایی بالایی است.

یافته‌ها

نتایج حاصل از میانگین، انحراف استاندارد، کجی و کشیدگی هر یک از مقیاس‌ها و زیرمقیاس‌ها به کار رفته در این پژوهش در جدول ۱ آمده است. قبل از انجام سایر تحلیل‌ها، کجی و کشیدگی مقیاس‌ها مورد بررسی قرار گرفت تا چنانچه مقیاس‌ها کجی و کشیدگی زیادی داشته باشند، تبدیل‌های لازم برای تعدیل آن‌ها صورت گیرد.

تاباچنیک و فیدل (۱۹۹۶) معتقدند که اگر کجی و کشیدگی مقیاس‌ها کم‌تر از |۲| باشد، نیازی به تبدیل مقیاس‌ها نیست. همان‌گونه که در جدول ۱ دیده می‌شود، تمام مقیاس‌های مورد مطالعه از کجی و کشیدگی کمتر از |۲| برخوردار بودند.

جدول ۱: آماره‌های توصیفی مقیاس‌ها

مقیاس‌ها	میانگین	انحراف استاندارد	کجی	کشیدگی
هوشیاری	۴/۱۱	۰/۵۸۷	۰/۰۴۶	۰/۱۶۶
خوبی	۴/۳۴	۰/۷۳۱	-۰/۰۸۷	-۰/۲۹۵
جهت‌گیری درونی	۴/۲۸	۰/۴۴۵	-۰/۰۸۹	۰/۰۵۳
معنا و مفهوم	۴/۲۶	۰/۶۶۲	۰/۰۶۷	-۰/۳۷۹
وجود و شخصیت	۴/۱۶	۰/۵۳۰	-۰/۱۵۹	۰/۳۵۳
حقیقت و صداقت	۴/۴۷	۰/۲۹۹	۰/۵۴۴	-۰/۱۳۵
تمامیت و کلیت	۴/۲۰	۰/۵۴۸	-۰/۳۶۲	۰/۵۴۸
هوش معنوی کلی	۴/۲۶	۰/۴۱۴	۰/۳۱۸	-۰/۰۵۹
سبک دفاعی نابالغ	۴/۶۷	۰/۸۴۳	۰/۲۲۳	۰/۵۴۴
سبک دفاعی بالغ	۵/۳۲	۱/۲۰۸	۰/۴۷۴	۱/۲۱۱
سبک دفاعی نوروپیک	۵/۱۹	۱/۰۴۴	-۰/۱۳۰	۰/۳۰۶

به منظور بررسی ارتباط سبک‌های دفاعی با هوش معنوی، هم‌بستگی بین زیرمقیاس‌های این دو متغیر مورد ارزیابی قرار گرفت. نتایج حاصل در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲: ماتریس همبستگی بین متغیرها

متغیرها (مقیاس‌ها)	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱
هوشیاری	۱										
خوبی	**۰/۵۰۲	۱									
جهت‌گیری درونی	**۰/۳۵۱	**۰/۳۴۴	۱								
معنا و مفهوم	**۰/۵۱۹	**۰/۷۱۸	**۰/۳۰۸	۱							
وجود و شخصیت	**۰/۵۱۰	**۰/۴۷۹	**۰/۳۱۲	**۰/۵۰۰	۱						
حقیقت و صداقت	**۰/۳۹۶	**۰/۵۱۵	**۰/۴۰۱	**۰/۴۲۸	**۰/۲۸۹	۱					
تمامیت و کلیت	**۰/۶۸۲	**۰/۵۸۴	**۰/۳۷۲	**۰/۷۲۳	**۰/۵۳۸	**۰/۳۶۶	۱				
هوش معنوی کلی	**۰/۷۷۶	**۰/۸۴۳	**۰/۵۶۵	**۰/۸۳۸	**۰/۷۰۵	**۰/۵۸۴	**۰/۸۴۰	۱			
سبک دفاعی نابالغ	-۰/۱۱۳	-۰/۰۳۲	-۰/۱۲۹	-۰/۰۷۲	-۰/۰۶۵	-۰/۰۲۲	*۰/۲۰۰	-۰/۰۸۱	۱		
سبک دفاعی بالغ	**۰/۳۳۷	**۰/۴۱۸	**۰/۳۴۷	**۰/۳۵۶	**۰/۳۱۳	**۰/۳۱۴	**۰/۲۸۹	**۰/۴۴۵	*۰/۱۹۰	۱	
سبک دفاعی نوروتیک	**۰/۲۹۶	**۰/۳۱۴	*۰/۱۷۶	**۰/۳۸۸	-۰/۱۳۶	-۰/۰۳۵	**۰/۴۷۴	**۰/۳۶۹	**۰/۲۷۴	**۰/۲۴۵	۱

**p<۰/۰۱ *p<۰/۰۵

همان‌طور که در جدول دیده می‌شود، سبک دفاعی نوروتیک با هوشیاری، خوبی، جهت‌گیری درونی، معنا و مفهوم و تمامیت و کلیت برخلاف انتظار ارتباط مثبت و معنادار دارد. سبک دفاعی بالغ با هوشیاری، خوبی، جهت‌گیری درونی، معنا و مفهوم، وجود و شخصیت، حقیقت و صداقت، تمامیت و کلیت، ارتباط مثبت و معنادار دارد. سبک دفاعی نابالغ فقط با زیرمقیاس تمامیت و کلیت رابطه مثبت معنادار دارد. به منظور پیش‌بینی مکانیزم‌های دفاعی از طریق زیرمقیاس‌های هوش معنوی از تحلیل رگرسیون چندگانه استفاده شد. هر یک از ۷ زیرمقیاس هوش معنوی بطور جداگانه به عنوان متغیر پیش‌بین و ۳ نوع سبک دفاعی بعنوان متغیر ملاک وارد معادله رگرسیون چندگانه شدند. در مرحله بعدی، جنسیت نیز بعنوان متغیر پیش‌بین به معادله اضافه شد. برای تحلیل رگرسیون از روش گام به گام (stepwise) استفاده شد. نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون در جدول ۳ آمده است.

جدول ۴: مقایسه خرده‌مقیاس‌های هوش معنوی و سبک دفاع‌ها بر اساس جنسیت توسط آزمون t مستقل

مقیاس‌ها	فراوانی	میانگین	انحراف استاندارد	df	T	Sig
نمره کلی هوش معنوی	پسر	۴/۱۳	۰/۴۱۹	۱۳۳	-۳/۰۸	۰/۰۰۲
	دختر	۴/۳۵	۰/۳۹۱			
سبک دفاعی بالغ	پسر	۵/۳۲	۵/۳۲	۱۳۳	۰/۰۴	۰/۹۶۷
	دختر	۵/۳۱	۵/۳۱			
سبک دفاعی نابالغ	پسر	۴/۹۳	۱/۲۸	۱۳۳	۳/۱۵	۰/۰۰۳
	دختر	۴/۴۷	۱/۱۶			
سبک دفاعی روان‌رنجور	پسر	۵/۲۴	۵/۲۴	۱۳۳	۰/۳۷۳	۰/۷۱۰
	دختر	۵/۱۷	۵/۱۷			

همانطور که مشاهده می‌شود، نمره دختران در میزان کلی هوش معنوی بطور معناداری از پسران بیشتر است ($t = -3/08$ و $P < 0/002$). در مورد سبک دفاعی نابالغ نیز دختران بطور معناداری کمتر از این سبک دفاعی استفاده می‌کنند ($t = 0/315$ و $P < 0/003$).

بحث

همانطور که در قسمت‌های پیشین مقاله اشاره شد، هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه هوش معنوی با سبک مکانیزم‌های دفاعی بود. در زمینه رابطه هوش معنوی و سبک مکانیزم‌های دفاعی پژوهش‌های مشابهی یافت نشد اما یافته‌های این پژوهش با یافته‌های برخی از مطالعات انجام شده به نوعی همسو است. بر اساس نتایج این پژوهش، بین سبک دفاعی بالغ با تمام زیرمقیاس‌ها و نمره کلی هوش معنوی، رابطه مثبت معنادار وجود دارد که تاییدکننده فرضیه پژوهش می‌باشد و با پژوهش‌های بشارت و همکاران (۱۳۸۶)، ایلایس و همکاران (۱۹۹۹)، پلیتری (۲۰۰۲)، و قائدی، ثابتی، رستمی و شمس (۱۳۸۷) که در آن‌ها سبک مکانیزم دفاعی بالغ با هوش هیجانی و زیرمقیاس‌های آن ارتباط مثبت معنادار داشته و همچنین با پژوهش سعادت و لشنی (۱۳۹۰) که در آن هوش معنوی بطور معناداری پیش‌بینی‌کننده راهبردهای مقابله با استرس است، همسو می‌باشد. به نظر می‌رسد دلیل این امر شباهت‌های موجود بین هوش معنوی و سبک دفاعی بالغ باشد که از ارتباط مثبت هردو آن‌ها با سلامتی، سازگاری، توانایی حل مساله و خودشناسی و رابطه منفی‌شان با روان‌آزردگی قابل استنباط است، برای مثال (کرامر، ۲۰۰۷؛ لارسن و همکاران، ۲۰۱۰؛ پوتوزک، ۲۰۱۲؛ زارع، پدرام، شیروانیان، ۱۳۹۰؛ آمرام و درایر، ۲۰۰۸؛ افروز و همکاران، ۱۳۸۸). بین سبک دفاعی نورووتیک با تمام زیرمقیاس‌ها به غیر از «وجود و شخصیت» و «حقیقت و صداقت» که رابطه‌ای یافت نشد، همبستگی مثبت و معنادار وجود دارد، این یافته با فرضیه پژوهش مغایرت دارد و با یافته‌های پژوهش‌های (ایلایس و همکاران، ۱۹۹۹؛ پلیتری، ۲۰۰۲؛ بشارت و همکاران، ۱۳۸۶؛ قائدی و همکاران، ۱۳۸۷) که در آن‌ها سبک دفاعی نورووتیک با هوش هیجانی رابطه منفی معنادار داشته است متفاوت است. به نظر می‌رسد ماهیت مکانیزم‌های دفاعی که در دسته نورووتیک قرار گرفته‌اند، دلیل این امر باشد. نتایج تحلیل عاملی برخی از تحقیقات صورت گرفته نشان داده که این سازوکارها حتی می‌توانند در دسته سازوکارهای مکانیزم‌های بالغ قرار گیرند (قائدی و همکاران، ۱۳۸۷). همچنین، سبک دفاعی نابالغ، به غیر از زیرمقیاس «تمامیت و کلیت» با هیچکدام از زیرمقیاس‌های دیگر و نمره کلی رابطه ندارد. دلیل این امر نیز ممکن است بخاطر ماهیت مکانیزم‌های دفاعی این دسته باشد، چرا که در پژوهش‌های مربوط به رابطه مکانیزم‌های دفاعی و هوش هیجانی نیز، سبک دفاعی نابالغ ارتباط معناداری را با هیچ‌یک از

زیرمقیاس‌ها و نمره کلی هوش هیجانی، نشان‌نداد (قائدی و همکاران، ۱۳۸۷؛ پلیتری، ۲۰۰۲). هم‌چنین علت این یافته می‌تواند تا حدودی مربوط به ماهیت چندوجهی هوش معنوی باشد. بعلاوه پرسشنامه هوش معنوی یک ابزار خودگزارش‌دهی بوده و از محدودیت‌های ابزارهای خودسنجی در رنج است (آمرام، ۲۰۰۸). البته با توجه به اینکه پژوهش حاضر، با توجه به اطلاعات و یافته‌های پژوهشگر، اولین پژوهش صورت گرفته با این موضوع در ایران است، بنابراین لازم است که پژوهش‌های آتی، چگونگی این ارتباط را مشخص‌تر سازند.

همین‌طور، مقایسه بین دو جنس نشان داد که هوش معنوی بطور معناداری در دختران بالاتر است. این یافته با نتایج پژوهش سعادت‌ی و لشنی (۱۳۹۰) همسو و با پژوهش‌های حمیدی، صداقت (۱۳۹۱) و رقیب، احمدی و سیادت (۱۳۸۷) ناهمسو است، هرچند در دو پژوهش اخیر نیز دختران هوش معنوی بالاتری از پسران داشتند اما تفاوت معنادار نبود. دلیل بالاتر بودن هوش معنوی دختران را می‌توان بدلیل معنوی‌تر بودن آن‌ها دانست. یونگ (۱۹۲۶) عقیده دارد که معنویت قلمرو زن است و مسائل معنوی در زنان بیشتر از مردان خودآگاه است. هم‌چنین زنان معمولاً از هوش هیجانی بالاتری نیز برخوردارند (زینس، تراویس و فریون، ۱۹۹۷؛ الیاس و همکاران، ۱۹۹۹؛ قائدی و همکاران، ۱۳۸۷) و همان‌طور که اشاره شد هوش هیجانی و معنوی با هم در تعامل‌اند. نتایج حاصل از رگرسیون نشان دادند سبک دفاعی بالغ توسط دو زیرمقیاس «خوبی» و «جهت‌گیری درونی» پیش‌بینی می‌شود، بدین معنا که هر چه فرد در این مقیاس‌ها بالاتر باشد از سبک دفاعی پخته‌تری استفاده می‌کند. هم‌چنین زیرمقیاس‌های «تمامیت و کلیت» و «وجود و شخصیت» قادر به پیش‌بینی سبک دفاعی نوروپیک می‌باشد و متغیر جنس نیز سبک دفاعی نابالغ را پیش‌بینی می‌کند بر اساس یافته‌های به دست آمده می‌توان از هوش معنوی به عنوان جنبه‌ای کاربردی از هوش و معنویت برای افزایش استفاده از مکانیزم‌های دفاعی بالغ استفاده کرد.

محدودیت‌ها و پیشنهادها

از محدودیت‌های این پژوهش، کمبود منابع در این زمینه بود. با توجه به یافته‌های پژوهشگر، اینچنین بنظر می‌رسد پژوهشی در این زمینه صورت نگرفته است. همین امر، امکان مقایسه را در این پژوهش با محدودیت مواجه ساخته است. از این رو پیشنهاد می‌شود که در آینده در این زمینه تحقیقات بیشتری صورت گیرد تا به نتایج بهتری برسیم. برای تقویت هوش معنوی پیشنهاد می‌شود که جنبه معنویت (برای مثال، عشق به هم‌نوع، تفکر کل‌نگر، یافتن معنا، خودآگاهی و...) دانشجویان در محیط و برنامه‌های درسی تقویت شود. این نوع معنویت به گروه خاصی محدود نبوده و می‌تواند مختص تمام افراد مذهبی و غیرمذهبی باشد.

منابع

- آقابابایی، ناصر؛ فراهانی، حجت‌اله؛ فاضلی مهرآبادی، علیرضا (۱۳۹۰). هوش معنوی و بهزیستی فاعلی، فصلنامه روانشناسی و دین، ۴ (۳)، ۸۳-۹۶.
- افروز، غلامعلی؛ هومن، حیدرعلی؛ محمودی، نسرین (۱۳۸۸). بررسی عملی بودن، اعتبار، روایی و نرم‌یابی پرسشنامه هوش معنوی در دانشجویان، تحقیقات روانشناختی، ۱(۳)، ۱-۲۳.
- باقری، فریبرز؛ اکبری‌زاد، فاطمه؛ حاتمی، حمیدرضا (۱۳۹۰). رابطه بین هوش معنوی و شادکامی و متغیرهای دموگرافیک در پرستاران بیمارستان فاطمه الزهرا و بنت‌الهدی شهرستان بوشهر، فصلنامه طب جنوب، ۴ (۴)، ۲۵۶-۲۶۳.
- بشارت، محمدعلی؛ حاجی‌آقازاده، ماریا؛ قربانی، نیما (۱۳۸۶). تحلیل رابطه بین هوش هیجانی، مکانیسم‌های دفاعی و هوش عمومی، دو فصلنامه روانشناسی معاصر، ۲ (۱)، ۲۵-۵۶.
- حمیدی، فریده؛ صداقت، حسین (۱۳۹۱). بررسی مقایسه‌ای هوش معنوی دانش‌آموزان دوره متوسطه بر اساس جنسیت و پایه تحصیلی، زن در فرهنگ و هنر، ۴ (۴)، ۷۵-۸۸.
- حیدری نسب، لیلا؛ شعیری، محمدرضا (۱۳۹۰). ساخت‌عاملی پرسشنامه سبک دفاعی (DSQ-40) در نمونه‌های غیربالینی ایرانی، پژوهش‌های نوین روانشناختی، ۶ (۲۱)، ۷۷-۹۷.
- حیدری نسب، لیلا؛ منصور، محمود؛ آزادفلاح، پرویز؛ شعیری، محمدرضا (۱۳۸۶). روایی و اعتبار پرسشنامه سبک‌های دفاعی در نمونه‌های ایرانی، دو ماهنامه دانشور رفتار، ۱۴ (۲۲)، ۱۱-۲۶.
- خزایی، حسین (۱۳۸۹). هوش معنوی و بهداشت روانی، دو فصلنامه پژوهش‌های علم و دین، ۱ (۱)، ۳۱-۵۶.
- رجایی، علیرضا (۱۳۸۹). هوش معنوی، دیدگاهها و چالش‌ها، پژوهشنامه تربیتی، ۵ (۲۲)، ۲۱-۴۹.
- رقیب، مائده‌سادات؛ احمدی، سیدجعفر؛ سیادت، سیدعلی (۱۳۸۷). تحلیل میزان هوش معنوی دانشجویان دانشگاه اصفهان و ارتباط آن با ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، مطالعات روانشناسی تربیتی، ۵ (۸)، ۳۹-۵۶.
- زارع، حسین؛ پدرام، احمد؛ شیروانیان، الهه (۱۳۹۰). پیش‌بینی هوش معنوی دانشجویان از روی صفات شخصیتی آن‌ها، تحقیقات علوم رفتاری، ۱۰ (۱)، ۵۹-۶۸.
- سعادت، همین؛ لشنی، لیلا (۱۳۹۰). رابطه هوش معنوی با راهبردهای مقابله با استرس، فصلنامه توانبخشی، ۱۲ (۵۰)، ۷۵-۸۰.
- سهرابی، فرامرز (۱۳۸۸). هوش معنوی، هوش انسانی، فصلنامه روانشناسی نظامی، ۱ (۱)، ۶۳-۶۶.
- شاه‌محمدی، خدیجه؛ قربانی، نیما؛ بشارت، محمدعلی (۱۳۸۵). نقش خودشناسی در تنیدگی، سبک‌های مکانیزم‌های دفاعی و سلامت جسمانی، فصلنامه روان‌شناسان ایرانی، ۳ (۱۰)، ۱۴۵-۱۵۶.
- صمدی، پروین (۱۳۸۵). هوش معنوی، اندیشه‌های نوین تربیتی، ۲ (۳ و ۴)، ۹۹-۱۱۴.
- غباری‌بناب، باقر؛ سلیمی، محمد؛ سلیمانی، لیلا؛ نوری‌مقدم، ثنا (۱۳۸۶). هوش معنوی، فصلنامه اندیشه نوین دینی، ۳ (۱۰)، ۱۴۷-۱۲۵.
- فرامرزی، سالار؛ همایی، رضا؛ سلطان‌حسینی، محمد (۱۳۸۸). بررسی رابطه هوش معنوی و هوش هیجانی دانشجویان، دو فصلنامه مطالعات اسلام و رانشناسی، ۳ (۵)، ۷-۲۳.
- فرهنگی، علی‌اکبر؛ فتاحی، مهدی؛ واثق، بهار؛ نرگسیان، عباس (۱۳۸۸). هوش، پیش‌بینی کننده رهبری

تحول‌آفرین، بررسی روابط بین هوش معنوی، هوش عاطفی و رهبری تحول‌آفرین، فصلنامه علوم مدیریت ایران، ۴ (۱۵)، ۳۱-۵۷.

- قاندي، غلامحسين؛ ثابتي، آزاد؛ رستمي، رضا؛ شمس، جمال (۱۳۸۷). ارتباط بین هوش هیجانی و سازوکارهای دفاعی، فصلنامه دانشور پزشکی، ۱۵ (۷۴)، ۴۱-۵۰.

- معلمي، صدیقه؛ بخشانی، نورمحمد؛ رقیبی، مهوش (۱۳۸۹). بررسی رابطه سلامت روان، هوش معنوی و افکار ناکارآمد در دانشجویان دانشگاه سیستان و بلوچستان، اصول بهداشت روانی، ۱۲ (۴)، ۷۰۲-۷۰۹.

- معلمي، صدیقه؛ رقیبی، مهوش؛ سالاری درگی، زهره (۱۳۸۹). مقایسه هوش معنوی و سلامت روان در افراد معتاد و غیر معتاد، مجله دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید صدوقی یزد، ۱۸ (۳)، ۲۴۲-۲۳۵.

- نادری، فرح؛ عسگری، پرویز؛ روشنی، خدیجه؛ مهري آدریانی، مریم (۱۳۸۸). رابطه هوش معنوی و هوش هیجانی با رضایت از زندگی سالمندان، یافته‌های نو در روانشناسی، ۵ (۱۳)، ۱۲۷-۱۳۸.

- **Amram, Y., Dryer, C. (2008).** The Integrated Spiritual Intelligence Scale (ISIS): Development and Preliminary Validation, Paper presented at the 116th annual conference of the American psychological association, Boston, MA.

- **Amram, Y. (2009).** The Contribution of Emotional and Spiritual Intelligences to Effective Business Leadership, (pdf) Unpublished doctoral dissertation, Institute of Transpersonal Psychology, Palo Alto, CA.

- **Amram, Y. (2007).** The Seven Dimensions of Spiritual Intelligence: An Ecumenical Grounded Theory, Paper presented at the 115th Annual (August 2007) Conference of the American Psychological Association, San Francisco, CA.

- **Amram, Y. (2007).** What is Spiritual Intelligences? An Ecumenical, Grounded Theory, working paper of the Institute of Transpersonal Psychology, Palo Alto, CA.

- **Blackman, J. (2004).** 101 defenses, how the mind shields itself, Brunner-Routledge.

- **Besharat, M., Shahidi, S. (2011).** What is the relationship between alexithymia and ego defense styles? A correlational study with Iranian students, Asian journal of psychiatry 4, 145-149.

- **Cramer P., Jones C. J. (2007).** Defense mechanisms predict differential lifespan change in self-control and self-acceptance, Journal of research in personality, Vol 41, Issue 4, pages 847-855.

- **Elias, M., Tobias, S., & Friedlander, B. (1999).** Emotionally intelligent parenting. New York, Harmony Books.

- **Gothelf D, Apter A, Ratzoni G, Orbach I, Weizman R, Tyano S, Pfeffer C. (1995).** Defens Mechanisms in Severe Adolescent Anorexia Nervosa. J Am Acad Child Adolesc Psychiatry, 34 (12), 1648-1654.

- **Jung C. G. (1926).** Women in Europe, anthologized in Collected Works of C. G. Jung, vol. 10, Princeton Univ. Press. (1970).

- **Larsen, A., Boggild, H., Mortensen, J T., Foldager, L., Hansen J., Christensen A., Arendt M., Rosenberg N., Munk-Jorgensen, P. (2010).** Psychopathology, defense mechanisms and the psychological work environment, International Journal of Social Psychiatry, Vol 56(6), 563-577.

- **Leichsenring F. (1999).** Primitive defense mechanisms in schizophrenics and borderline patients, J Nerv Ment Dis 187 (4), 229-236.

- **Oltmanns, T., Emery, R. (2012).** Abnormal psychology, Seventh edition, Pearson Education, Inc publish.

- **Pellitteri, J. (2002).** The relationship between emotional intelligence and ego defense mechanisms. *Journal of psychology*, 136, (2), 182-194.
- **Potoczek, A. (2012).** Links between defense mechanisms and severity of symptoms of panic disorder in women and men with difficult and aspirin-induced asthma, *Archives of psychiatry and psychotherapy*, 2, 17-22.
- **Segal, D. L., Coolidge, F. L., Mizuno, H. (2007).** Defense mechanism differences between younger and older adults: A cross-sectional investigation, *Aging and mental health*, 11(4), 415–422.
- **Selman, V. Selman, R. Selman, J. Selman, E. (2005).** Spiritual intelligence/-Quotient, *College teaching methods and style journal*.
- **Sinha, B. K., Watson, D. C. (2004).** Personality disorder clusters and the Defense Style Questionnaire. *Psychology and psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 11, 55-66.
- **Sinha, B.K., & Watson, D.C. (1999).** Predicting personality disorder traits with the Defense Style Questionnaire in a normal sample. *Journal of Personality Disorders*, 13, 281–286.
- **Tabachnick, BG. Fidell, L.S. (1996).** *Using multivariate statistics*, New York: Happer Collins college.
- **Vaillant, G. E. (1977).** *Adaptation to life*, Boston: Little Brown.
- **Vaillant, G. E. (2000).** Adaptive mental mechanisms: Their role in a positive psychology, *American Psychologist*, 55, 89–98.
- **Vaillant, G. E., Bond, M., & Vaillant, C. O. (1986).** An empirically validated hierarchy of defense mechanisms, *Archives of General Psychiatry*, 43, 786–794.
- **Vaillant G. E., Drake R. E. (1985).** Maturity of ego defense in relation to DSM-III axis personality disorders. *Archives of general psychiatry*, 42, 597-601.
- **Vaillant G. E. (1994).** Ego mechanisms of defense and personality psychopathology. *Journal of Abnormal Psychology*, Vol 103(1), Feb 1994, 44-50.
- **Vaillant G. E. (1971).** Theoretical hierarchy of adaptive ego mechanisms: a 30-year follow-up of 30 men selected for psychological health, *Arch Gen Psychiatry*. 18-107.
- **Vaughan, F. (2002).** What is spiritual intelligence? *Journal of humanistic psychology*, Vol 42, No. 2. Spring 2002, 16-33, 2003 Sage Publications.
- **Zins, J., Travis, L, & Freppon, P. (1997).** Linking research and educational programming to promote social and emotional learning. In P. Salovey & D. Sluyter (Eds.), *Emotional development and emotional intelligence*. New York: Basic books.